

Elsa Laula Renberg - det første politiske samemøtets jordmor

Denne artikkelen er basert på boka «Elsa Laula Renberg Historien om samenes store Minerva», som ble gitt ut på norsk og svensk i 2015 [1].

Elsas liv sammenfalt med mange store omveltninger, både nasjonalt og internasjonalt. Elsa sto midt i det nye Europa som vokste fram, med tanker om nasjonsbygging og selvstendighet. Elsa var en helt uvanlig ung samekvinne – hun fikk utdanning, hun ga ut en bok, hun reiste til kongen og snakka sitt folks sak. Samtidig var hun en helt vanlig kvinne – hun gifta seg, fødte barn, skjøtta husholdet, fulgte noen av barna til grava, og gjorde i det hele tatt det som kvinner flest på den tida gjorde.

Elsa Larsdatter Laula ble født 29.november 1877. Faren, Lars Thomasson Laula, var reindriftssame fra Susendal i Hattfjelldal. Mora var Kristina Josefina Larsdotter. Familien bodde i Gajokfjell i Åsele lappmark, som er rett øst for Hattfjelldal. Og nå unngår jeg med hensikt å si hvor hun ble født, for det er gjenstand for diskusjon selv i dag. Jeg har imidlertid konkludert i boka, i sluttnote 1, med at hun er født i nærheten av Vilhelmina. De som er spesielt interessert, kan lese denne sluttnoten.

Elsa ble nummer fire av i alt ti søsken, og den eldste dattera. Familien dreiv med rein også en stund etter at Elsa var født. Så hun hadde en barndom med reinflokken, med melking av simlene, med intens gjeting. Men så kom det noen rovdyr-vintre fra 1892 og utover, og flokken skrumpa inn til nesten ingenting. Da bygde familien opp et småbruk i det samme området som de tidligere hadde brukt til reinbeite. Dette bruket kalte de for Kanaan.

Men familien hadde problemer også før disse vanskelige vintrene. På 1880-tallet satt nemlig Lars Thomasson Laula i fengsel for reintyveri. Da han slapp ut, skulle namsmannen(kronofogden) inndra eiendom for å få dekket gjeld som Laula hadde. De fant ingenting av verdi. Ingen rein, ingen andre eiendeler. Likevel har altså familien en reinflokk som de klarer seg på, fram til de nevnte rovdyrårene. Men fett har det ikke vært, og Elsa har ganske sikkert stifta bekjentskap med sult i løpet av barndommen.

Elsas far og hennes yngste bror Mattias drukna i et fiskevann på søndre Gardfjell i juli 1899. Det fortelles at de var inntulla i garnet og kasta i sjøen da de ble funnet. De fiska ikke fra båt, men brukte en stang som de satte garn med. Noen syntes derfor denne ulykka var suspekt, men det ble aldri noen sak av det.

Etter mannens død fikk Kristina Laula Kongebrevet. Det innebar at hun fikk bo- og bruksrett på Kanaan resten av livet. Da Kristina døde i 1912, søkte sønnen Thure om å få ta over. Han fikk avslag i alle instanser. Man anså at fortsatt drift ville være til hinder for reindrifta. Og her kommer vi til den første storpolitiske tingen som påvirka livet til Elsa Laula og hennes nærmeste kraftig, og som nok var medvirkende til hennes engasjement:

På 1860-tallet ble det trukket en grense internt i Sverige. Odlingsgrensa ble satt for å skille mellom reindriftssamene og nybyggerne som pressa reindriftssamene lenger og lenger vest, inn mot Kjølen. Denne odlingsgrensa pressa også alle sameer som ikke lenger drev med rein, ut av det samiske fellesskapet. For de som av forskjellige grunner måtte slutte med reindrift, de skulle flyttes nedenfor odlingsgrensa og assimileres inn i den svenske befolkninga. Odlingsgrensa virka etter samenes mening på den måten at nybyggere likevel kom og overtok deres land. For eksempel ble det svært god gressvekst på de flekkene der reindriftssamene hadde hatt melkeinnhegninger. Slike flekker var veldig populære blant nybyggerne. Det kom

stadig til sammenstøt hvor reindriftssamer ble dømt til å betale erstatning når deres rein gikk og beita på områder som de bare noen år tidligere sjøl hadde gjødsla. Den 8.februar 1900 skriver Svenska Morgonbladet om en Lappdeputation hos kongen, altså hos kong Oscar II, som har reist helt til Stockholm for å ta opp denne urettferdigheten med kongen. Elsa Laulas mor, enka Kristina Laula, var med i denne gruppa. Man kan lure på om det er dette, at hennes mor har vært hos selveste kongen, som er med på å gjøre Elsa Laula til en så uredd ung kvinne. Det får vi nok aldri svar på. Det vi vet, er at Elsa Laula var meget bestemt, og hadde en intens personlighet. Det var nok dette som ga henne krefter til å jobbe så hardt for det hun trodde på. I tillegg hadde hun et talent for å tale. Mange kilder framhever hennes veltalenhet. Man må tro at hun med sitt talent også har blitt løfta fram av sine samtidige – sjøl om hun var kvinne.

Elsa Laula var en av de aller første samene som tok høyere utdanning. I en av kildene jeg har lest, påstås det at hun på begynnelsen av 1900-tallet var en av tre. Torkel Tomasson var en av de andre. Dette gjaldt altså svensk side av Sápmi. Jeg har tenkt endel på hvordan det må ha vært. Dette er nok en del av forklaringa på at Elsa Laula jobba så intenst for samesaken. Hun visste at hun var en av få, og hun tok det ansvaret det innebar.

Elsa Laula gikk først på misjonsskole. Det var den type grunnskole som fantes for samebarn på svensk side på slutten av 1800-tallet. Etter misjonsskolen jobba hun sannsynligvis og forsørget seg sjøl, og så, i 1902, tok hun et sommerkurs i jordbruk og allmennfag på Nyhyttan adventistiskole. I 1904 fikk hun gå på jordmorskole i Stockholm. Det var dronning Sofia som betalte den skolen. Elsa strøyk. Men hun fikk lov til å gå et semester til, og til jul 1905 besto hun jordmorprøven.

Det er vel ikke så rart at Elsa strøyk til jordmorprøven våren 1905. For den tida hun tilbrakte i Stockholm, dreiv hun på med adskillig mer enn studier. Det var nok slik at når samer begynte å få mulighet til å utdanne seg, var veien kort til å se den uretten de levde under. Her på norsk side er det en kjent sak at det er i studentmiljøer ting begynner. Samisk selskap, som seinere ble til Oslo Sámiid searvi og atter seinere ledet til opprettelsen av NSR, sprang ut av det samiske studentmiljøet i Oslo.

Og allerede i 1904 springer en forbundsetablering ut av et studentmiljø. Initiativtakerne til Lapparnes Centralförbund var de tre samiske studentene Elsa Laula, Torkel Tomasson, Enok Nilsson, som sammen med ekteparet Lars og Lisa Stinnerbom, samt den svenske samevennen, redaktør Gustav Hedenström, holdt stiftelsesmøte på Skansen. Stinnerboms hadde denne sommeren en sameleir her, det vil si at de livnærte seg ved å vise seg fram for besøkende i parken. Jeg synes det er vakker-ironisk at samer som blir vist fram nærmest som rariteter, benytter anledninga til å jobbe for emansipasjon.

Elsa Laula var en nettverksbygger av rang. Her pleier hun altså kontakt med en Stockholmsk redaktør, Hedenström, som brenner for samesaken. Han er med på stiftelsesmøtet til Lapparnes Centralförbund, han blir foreningens sekretær, han trykker Elsas pamflett Inför lif eller död, som var den første boka en samekvinne ga ut. Ingen same har gitt ut en bok i tilsvarende opplag ennå: 6000 eks. er ganske formidabelt i samisk sammenheng! Hedenström var nok den som hadde ideen til en samisk forening, og han var nok foreningas rette jordmor, om man kan si det sånn, men han ville virke i kulissene, ikke være i rampelyset. I en artikkel i Samefolkets egen tidning i 1934 skriver han i et tilbakeblikk om tida 1904-05, da Lapparnes Centralförbund virket. Artikkelen starter slik:

«Genom Elsa Laulas arbete 1904 hade den s.k. lappfrågan kommit att bli aktuell såsom nog aldrig tillförene här i vårt land.» –Det er litt av en attest å få!

Elsa Laula 1904. Info r lif eller do d? Sanningsord om de lappska fo rha llandena. Publikasjonen var startskuddet på den første samiske politiske bevegelsen. Det var et kampskrift som oppfordret samene til å organisere seg for å kunne hevde eierskap til lappskattelاندene, selvbestemmelse i spørsmål om reindrift och bosetninger, samt retten til utdanning på samme vilkor som svenskene.

I løpet av årene 1904-05 – altså på samme tid som Norge river seg løs fra Sverige og blir en egen stat – forfatter Elsa Laula minst ett av tre skriv som Lapparnes Centralförbund leverer til kongen, og ved en anledning får hun og to andre i forbundet audiens hos kongen. Hun omgås med Stockholms borgermester Lindhagen og hans søster Anna, hun har kontakt med Frederika Bremer-förbundet og med Centralförbundet för nykterhetsundervisning. Det er gjennom deltagelse på en nykterhetskonferanse at Elsa Laula og de andre medlemmene av Lapparnes Centralförbund som er med, får undervisning i foreningsvirksomhet av redaktör Hedenström og Anna Lindhagen. Undervisningen foregår i et mindre rom i samme hus som nykterhetskonferansen, i konferansens pauser. På foreningskurset lærte deltagerne blant annet å håndtere ordførerklubba og å skrive protokoll. I forbindelse med at denne gruppa med samisk foreningsungdom var samla i Stockholm ble også «Samernas första centralkonferens» avholdt. To av de unge kvinnene i gruppa, blant annet Elsas eneste søster, Maria, ble igjen i Stockholm i flere uker for å delta på et kvinnekurs som Socialt Arbete holdt. Maria Laula skulle senere bli den første lederen av Vilhelmina samekvinneforening.

Samenes første folkbildningskurs i Stockholm, januar 1905. Med på bildet: Torkel Larsson-Kråik, Röberg, Vilhelmina, kyrkoherde Gustav Park, Stensele, (Uppsala) , SSR:s første ordförande Lars Olofsson, Arvidsjaur, Nils Thomasson, Satsfjäll, Vilhelmina, Sara Pröjs, Anders Johansson, begge to fra Arvidsjaur, Elsa Laula, Dikanäs, Margit Kristoffersson, Klimpfjäll,

---

Vilhelmina, Hans Nilsson-Fjällstedt, Oviksfjället, Maria Laula, Dikanäs, Abraham Johansson, Arjeplog, Hans Nilsson, Vilhelmina, Karin Stenberg, Arvidsjaur och Nils Nilsson-Schain, Mittådalen. Foto Jamtli, Östersund.]

Men Elsa, den første samekvinnen som ga ut en bok, hun var altså en hovedideolog i den ferske samebevegelsen. Og hva er det hun skriver om i boka si? Denne unnselige pamfletten på tretti sider inneholder sprengstoff, og sprengstoffet er Lapparnes Centralförbunds politiske program. Vi er i 1904. Stemmerett for alle samer er ennå ikke en realitet, verken i Sverige eller Norge. Heller ikke stemmerett for kvinner. Norge blir den første suverene staten i verden som innfører stemmerett for alle kvinner i 1913. Så da kan vi tenke oss hvordan det var å befinne seg i Sverige i 1904, være same, være kvinne og gi ut en bok – og attpåtil en bok med et samepolitisk budskap. Det er ikke rart at Elsa Laula både ble sett opp til og omstridt. Hun skriver blant annet om samenes rett til land og vann, om rett til skolegang på morsmålet, om stemmerett for alle uansett inntekt, og om hvor viktig det er at sameungdom tar utdanning. Her følger noen utdrag fra boka:

«Det å bare ha disposisjonsrett til et jordområde, lappskattelandet, og med dystre anelser vente på den dag da man kan bli ført bort fra sitt hjem der generasjon etter generasjon har nedlagt sin arbeidskraft, kan ikke gi den arbeidslyst som en kraftig stamme bør utvikle.»

Samisk eiendomsrett til landet overfor odlingsgrensa var hovedparolen til Lapparnes Centralförbund. Sluttkapitlet i boka heter «hva er nærmest å gjøre?» Der skriver Elsa Laula:

«Det finnes bare en måte, og det er en enhetlig samisk forening som fungerer i hver livsnerve av den samiske befolkning.»

Helt til slutt en oppfordring til samisk ungdom, med andre ord hennes egne jevnaldrende:

«Til dere unge menn og kvinner vil jeg si et ord. Vårt folks framtid ligger i deres hender. Med deres kraft skal vårt folk og land holdes ved makt. ....Skaff dere all den utdanning som dere kan få, og støtt de svake i kampen for tilværelsen og tenk på vårt framtidsmål.»

Sjøl om Lapparnes Centralförbund hadde deltatt på kurs i foreningsdrift, gikk det ikke så bra. Etter intens virksomhet i ett år, gikk foreninga inn i 1905, og avisa Lapparnes egen tidning, gikk også inn. Men Elsa Laula fortsatte å reise rundt, blant annet til Vilhelmina, Lycksele, Tärna og Sorsele for å agitere for samenes sak, og hun fortsatte også å bearbeide myndighetene på egen hånd. I alt var hun tre ganger på slottet i Stockholm for å treffe kongen i avgjørende spørsmål. Elsa Laula ble en torn i øyet på de som ikke delte hennes meninger i samesaken.

Umebladet gikk langt i å mobbe Elsa Laula. Vilhålm Nordin møtte Elsa Laula på en av hennes reiser, kom i diskusjon med henne, og følgen av denne diskusjonen ble en artikkelserie som gikk over flere uker i Umebladet. Jeg tenker meg at hun nok var såpass veltalende i diskusjon med Nordin at han ble mektig provosert i hele sitt alfahann-legeme. Det er en detaljorientert og vanskelig Nordin som prøver så godt han kan å gjøre Elsa Laula om til en krangelaktig ekstremistisk kjerring som bare vil løfte fram ting som går i samenes favør, og underslår «bevis» som går i motsatt retning. At hun skader samesaken ved sin opptreden, er han helt overbevist om. Det er nesten så man må spørre seg sjøl: –Har nåtidens motstandere av samiske rettigheter lest denne serien og lært der hvordan de skal argumentere mot sameaktivister?

Men noe av dette bærer en kime av sannhet – Elsa er stridbar. Og det var nok ikke alle som kunne samarbeide med henne. En kilde sier at grunnen til at Lapparnes Centraförbunds arbeid bare varte i ett år, er samarbeidsproblemer mellom Elsa Laula og Enok Nilsson i forbundsledelsen. Nilsson skulle visstnok være mer kommunistisk anlagt enn Laula, og denne uenigheten umuliggjorde samarbeid. En annen kilde peker på en mer plausibel grunn: Konflikten mellom reindriftssamer og andre samer i Sverige. Ettersom Elsa Laula nå var ikke-reindriftssame, var hennes bestrebelser på å samle alle samer i en organisasjon ikke nødvendigvis noe som begeistra alle samer. Seinere, når hun hadde bodd noen år i Norge og var inne i reindriften igjen, forandra hun sjøl også mening, og ivra mer for en type næringsforening for reindriftssamer.

Det var nok noen på svensk side som trakk et lettelsens sukk da Elsa Laula utvandra til Norge i 1907. Og, som en kilde sier det: «Så ble det jo fart på foreningsarbeidet der også». I 1907 stiftes Brurskanken lappiske forening, og i 1910 kommer den første samekvinneforeninga på norsk side – Brurskanken lappekvinneforening.

Med flyttinga til Norge går altså Elsa inn i reindriften igjen. Hun og Thomas Renberg får sitt første barn samme år som de gifter seg, i 1908. I tillegg til barnestell deltar Elsa for fullt i reindriften, som er av det intensive slaget med melking av simlene og alt arbeidet det innebærer. Likevel finner hun tid og krefter til å reise, helst i perioder hvor det var lite å gjøre i reindriften.

Som kvinne undrer jeg meg over hvor Elsa Laula Renberg har tatt kreftene fra. Hun hadde en levende kristentro, den må ha hjulpet henne gjennom blant annet tapet av faren og broren, og seinere gjennom tapet av to barn. Elsa og Thomas mister de to eldste barna sine. Olav Kristoffer, den førstefødte, dør åtte år gammel av tuberkulose 2.oktober 1916, altså bare kort tid før det første, store samiske landsmøtet. Marie, den eldste dattera, dør ett og et halvt år gammel i 1912 av hjernebetennelse.

Thomas sin mor, Anna Olsdatter Toven, levde helt til 1927, og hun var en mye brukt barnepasser i den tida Elsa reiste mye. Familien hadde også en taus, i hvert fall innimellom. Når hun holder det store landsmøtet i Trondheim, er hun tre måneder på vei med sitt fjerde barn, og rett før det igjen har hun mista sin førstefødte. Når hun reiser til det store samemøtet i Bonakas i Tana i 1920, har hun tre småbarn hjemme, den yngste ett år gammel. Jeg forstår ikke hvor kreftene kom fra.

Som kvinne tenker jeg at kombinasjonen reising og barnefødsler mer enn noe annet forteller akkurat hvor sterkt Elsa Laula Renberg brant for samesaken. Det forteller noe om intensiteten i hennes kamp. Og det forteller mye om Thomas Renberg. Han må også ha vært et politisk engasjert menneske. Det er ikke utenkelig at Thomas så opp til og respekterte Elsa for hennes politiske talent. Han var i hvert fall en viktig støttespiller og kompanjong. Paret samarbeida tett med Thomas sin onkel, Gunnar Njarke. Det var for eksempel disse tre som reiste helt til Bonakas i Tana i 1920. Thomas Renberg var også med på å stifte Norske Reindriftssamers Landsforbund i Tromsø i 1948. Han døde i bussulykka som tok livet av seksten reindriftssamer på vei hjem fra NRLs stiftelsesmøte. Thomas Renberg beskrives som

«en mann som førte videre det iherdige arbeidet for samenes sak som hans avdøde hustru Elsa hadde tatt opp først med sitt initiativ til det første samiske landsmøtet i Trondheim i 1917, og seinere til lokalt organisasjonsarbeid blant samer over hele Skandinavia. En kan vel si at det var hennes initiativ som ble kronet med hell i Tromsø i 1948.»

Men la oss hoppe tilbake til 5.mai 1916. Elsa Laula Renberg sitter på hurtigruta og skriver til reindriftingsinspektør Nissen, den høyeste embetsmannen for reindrift i Norge.

«Om bor paa Midnat Sol fra Trondhjem til Sannessjøen den 5/5-1916.

Undertecknad vaaver härmed höfligst bede dem hr inspektør i rendrift att egna Deres oppmerksomhet för nedenstaaende.

Har länge strevet med at faa ett större lappemöte istand exp. av Helgelands og Tröndelagens lappar till behandling av vore(lapparnes) levevilkor i förhold till de andres (busittandes) inden samfundet,»

... så forklarer hun hvorfor det har vært så vanskelig å få i stand dette møtet, og om hvilken slagplan hun nå har kommet opp med for å få det i stand. Hun har vært i Trondheim og funnet samarbeidspartnere. Avisa Dagsposten er en ny støttespiller. Elsa Laula Renberg har samtalt både med redaktøren og flere redaksjonssekretærer, dvs. journalister, om saken, og spesielt med Ellen Lie, som ivrer for samesaken. Elsa fortsetter:

«I samraad med en del framstaaende mend og kvinder i Tronhjem samt en del lappar har jag besluttit at arrangere till et felles lappemöte i Tronhjem till kommande vinter exp. i januar eller februar maanad.

Dette möte skall behandla lapparnes cosial politiske forhold og daa i ser paa rendriftens omraade under nuvarande lovbestemmelser.

Till mötet som blir ofentligt vill vi inbyde utom lapparne de mest framstaaende norrmen paa lappespörgsmaalets omraade.»

Og så inviterer Elsa Renberg lappeinspektør Nissen til møtet. Dagsposten følger opp slik de lovte. Bortsett fra at redaksjonssekretær Ellen Lie tar seg av det meste av det praktiske rundt møtet, så bringer Dagsposten den 10.november 1916 et stort intervju hvor de presenterer:

«Formanden og sjælen i hele arbeidet er den begavede lappekvinde fru Elsa Renberg, hvis navn er respektert og kjendt i broderlandene om Kjølen.»

Der får Elsa legge fram de sakene hun brenner for helt uten kritiske spørsmål. Samtidig, i midten av november, skriver Elsa på nytt til reindriftingsinspektør Nissen. Nå rapporterer hun om hvor langt de har kommet i planlegginga av møtet. De er nå klare for å presentere programmet for møtet. Men Elsa vil forsikre seg om at møtedatoene passer for Nissen, og foreslår møtestart en dag mellom 10. og 20.februar 1917. 17.desember blir møteprogrammet presentert i Dagsposten.

Elsa ville at møtet skulle holdes i en stor by for å få mer oppmerksomhet, og fordi Dagsposten ble en viktig samarbeidspartner, ble den store byen Trondheim. Huset for møtet var et gudshus, og det var ikke underlig. Tidligere regionale møter hadde vært holdt i tilknytning til religiøse stevner. Da var man samla likevel.

Elsa Laula Renberg 1915. Foto fra Stiftelsen Saemien Sijtes (Sørsamisk museum og kultursenter) fotoarkiv nr SSSF.01645

Det var rundt 150 deltagere på møtet. Elsa var spesielt opptatt av å engasjere kvinner for samesaken. Husk, dette er fire år etter at kvinner fikk stemmerett i Norge. I Sverige var det fortsatt ikke allmenn stemmerett for kvinner. Men hele førti, med andre ord 27% av møtedeltagerne, var samiske kvinner fra norsk og svensk side. Følgende oppfordring sendt med innbydelsen til landsmøtet:

«Ikke en eneste kvinde bør savnes i vaar forening. Vi tror at naar samekvinderne slutter sig sammen med det store maal for øie at gjore noget for folket, vil de snart finde midler hvorved de paa sin maate vil bidrage til at maalet naaes»

Blant innleiderne på møtet er selveste Martin Tranmæl. At møtekomiteen hadde hanka inn ham, forteller igjen om Elsas sans for nettverksbygging. Hun var ikke fremmed for å samarbeide med noen som kunne fremme saken hun brant for, og denne gangen var det arbeiderbevegelsens store agitator som ble henta inn. Det diskuteres hvorvidt Waren Sardne-redaktøren Daniel Mortensson hadde en finger med i spillet her, men jeg har ikke funnet andre spor av at han var med på å arrangere møtet. Det er mer sannsynlig at Ellen Lie kontaktet Tranmæl, som var redaktør i en konkurrerende Trondheimsavis, og fikk ham til å komme på møtet.

Møtespråket var norsk og svensk. Både fordi norske myndighetspersoner var til stede, og fordi det var møtedeltakere fra vidstrakte områder med forskjellig samisk hoveddialekt. I protokollen fra møtet er det bare deltakerne fra Finnmark som klager over at de ikke får snakke samisk. Det tyder på at sørsamene alt på den tida var vant til å snakke norsk seg imellom, i hvert fall på møter.

Landsmøtet i Trondheim kan sees som et vannskille, like viktig som Altasaken ble i vår tid. Hvorfor det? Trondheimsmøtet var den første gangen samene var i stand til å initiativ overfor myndighetene. Resultatet ble at et eget samisk innspill i arbeidet med ny reindriftslov forelå i 1919.

Et annet resultat av møtet er at de samene fra svensk side som var til stede, ble veldig inspirert. Året etter arrangerte de det neste samiske landsmøtet, denne gangen i Östersund. På denne tida var det bare en sameforening som virka på svensk side, den selvsamme Vilhelmina-Åsele sameforening som Elsa var med på å stifte i 1904, da under navnet Fatmomakke sameforening. Det er denne foreninga som arrangerer landsmøtet i Östersund. Ellen Lie deltok der og, som journalist for Dagsposten.

Fem menn og seks kvinner fra norsk side deltok på Østersundmøtet. Elsa Laula Renberg var ikke blant dem. Hun var gravid under møtet i Trondheim, og hadde på tidspunktet for Östersundmøtet to små barn, Thomas jr. og Ebba, hjemme. Hun deltok heller ikke på det første store møtet som ble holdt i nord, i Bonakas i Tana i 1919. Møtet ble holdt i begynnelsen av juni, bare noen uker etter at Elsa hadde født sønnen Gustav. Men sommeren etter, i juli 1920, var hun til stede.

På møtet i Tana ble det nedsatt en komite som skulle jobbe for å samle samer fra sør og nord til et stormøte i Tromsø. Dette møtet klarte imidlertid reindriftsinspektør Nissen å forpurre

planene for. Han ville heller ha et møte i Trondheim, for han hadde sine egne saker på agendaen. Derfor var det ikke mange som møtte fram i Tromsø. Elsa var en av svært få. Alle de frammøtte fikk plass på ett hotellrom. Møtet måtte avlyses, og hun måtte reise den lange veien hjem igjen til Mosjøen uten å ha fått utrettet noe. Seinere på året, da Trondheismøtet ble satt, var det uten Elsa til stede. Fraværet hennes ble forklart på følgende sett: «Elsa Renberg kan ikke møte opp fordi hun har oppfylldt den store befaling at formere verden.» Nå var det Elsa Marie, Elsas yngste, som nettopp var født.

Rundt 40-50 fra norsk side og 5-6 fra svensk side deltok på 1921- møtet. Hele dette møtet ble styrt av øvrighetspersoner. Det eneste dette møtet utretta som har stått for ettertida, er at de vedtok at lapper heretter skulle kalles samer, fordi det er det vi kaller oss sjøl.

Etter dette møtet, som på sitt vis markerer at det er myndighetene som har tatt over initiativet i samesaken, går foreningsarbeidet mer eller mindre i dvale. Vi møter Elsas navn et par ganger til, først på en liste til stortingsvalget i 1924 som nesten ingen stemte på. Denne lista toppes av Henrik Kvandahl fra Ballangen med Elsa på andre plass. Listas navn forteller noe om stemninga ifht samer på den tida.

“Nordland fylkes uavhengige, nasjonale folkets valgliste (Alt for fedrelandet)”. Den tilsvarende lista i Finnmark het «Samene», så dette sladrer også om forskjellige livsvilkår for samer i forskjellige områder av Norge.

Det er ikke helt stille under dvaletida. Samarbeid var vanskelig på grunn av interne konflikter. Blant annet var det en lang kamp å bli enige om hvem som skulle delta i en deputasjon som skulle reise til Oslo og prøve å få delta i arbeidet med ny reindrifstlov. Kampen om dette beskrives i Rørosavisa *Waren Sardne*, som var overtatt av Daniel Mortenssons sønn etter Mortenssons død i 1924. Det ender med at Elsas navn trekkes inn, hun skal være med til Oslo og kjempe for en mer rettferdig reindrifstlovgivning. Dette er det siste sporet av politisk aktivitet fra hennes side som jeg hittil har funnet i de kildene jeg har lest.

I det siste intervjuet med Elsa, gjort i 1929, er Elsa en oppgitt kvinne. Hun har prøvd, sier hun, men til ingen nytte. Og hun får heller ikke gjort noe mer. For Elsa Laula Renberg ble diagnostisert med galopperende tæring utpå vinteren 1931. Hun forlot hjemmet i Mosjøen, gamma på Reinfjellet og alle fedrenes og mødrenes marker og reiste på sanatorium i Brønnøysund. Der døde hun 22.juli. Hun ble femtiture og et halvt år gammel. Hun etterlot seg mannen, Thomas, og fire barn, Thomas Reinholdt, Ebba Kristine Margrete, Gustav Arvid og Elsa Marie.

-Var Elsa Laula Renberg en feminist?

Hvis det å jobbe for like rettigheter for alle mennesker er å være feminist, ja, så var hun virkelig en feminist. Men jeg tror hun var mer opptatt av etnisk likeverd. Nasjonsbygging lå i tida, og hun ville at det også skulle være rom for å bygge en samisk nasjon. I den skulle det være plass for både kvinner og menn. Mye av motgangen hun møtte, møtte hun fordi hun var kvinne. At hun i tillegg var same gjorde jo ikke saken bedre, men blant annet gjennom sitt samarbeid med Frederika Bremer-forbundet og gjennom arbeid i foreninger for samiske kvinner, viste Elsa Laula Renberg at hun også hadde øye for kjønnspektivet.

Nils Sjulsson Stångberg (1844 – 1915) og Kristoffer Andreas Monsson (1841). Bildet er tatt i Vallenäs, sør for Tärnaby i Vapsten sameby. Foto: Lånt fra Sigrid Stångberg.

Jeg har i mitt stille sinn fundert over hvordan det hadde gått å arrangere et så stort møte som 1917-møtet hvis det skulle vært menn ved roret. Og disse samarbeidsproblemene som Elsa hadde med enkelte – kunne det ha noe å gjøre med at hun ikke ble behandla som likeverdig? Dette kan jeg bare fundere på. Siden ingen kan snakke med de døde, kommer vi aldri til å få svar på det. Men at både samefolkets og samekvinnenes historie ville vært annerledes uten Elsa Laula Renbergs engasjement, det er hevet over enhver tvil.

-Har Elsas kamp relevans i vår tid?

Absolutt. Flere enn en stemme mener at det var hennes arbeid som omsider førte til at NRL ble stifta, i 1948. Ingen tviler på at NRL er en relevant organisasjon i dag. Sametinget har et stort portrett av Elsa hengende utenfor plenumssalen i Karasjok, og det er veldig riktig at Sametinget hedrer Elsa på denne måten, for Sametingene er en forlengelse av det Elsa jobba for.

-Er det fortsatt behov for en rettighetskamp?

I aller høyeste grad. Akkurat nå står vi i en dobbel kamp: mot stadig nye gruver og utvidelse av eksisterende gruver, mot stadig nye vindindustrifelt. Særlig sørsamisk reindrift er utsatt. På norsk side har vi begynt å spørre oss: –Finnes samisk reindrift om ti år? For de sørligste områdene ser jeg veldig mørkt på det. Imens flyttes byen Kiruna for å gjøre enda bedre plass til kapitalinteressene, og i den dalen jeg bor, som gjennomskjæres av en vilkårlig satt riksgrense, vil man ha vindindustri i sørenden og utvidelse av gruva i nordenden. Man vil åpne drift på Nasafjell igjen. Dette er bare noen få eksempler på hvordan kapitalismen fortsatt vil spise opp landet vårt, bit for bit, og denne gangen sier de at de skal gjøre det for «det grønne skiftet». Jeg tror jeg vet hva Elsa ville sagt til dette: «Det er bare mer kolonisme!» Og det ville hun hatt rett i.

Referens

[1] Johansen, Siri Broch. Elsa Laula Renberg: historien om samefolkets stora Minerva. CalliidLágádus, Karasjok 2015. ISBN 9788282631730.

Vinjettbild:

Vinjettbild: Elsa Laula Renberg, [på tidspunktet for] det første samiske landsmøtet i Trondheim 6. februar 1917. Foto (av) Hilfling-Rasmussen (fra) Gunnerus, licens CC BY-SA 4.0. Norges teknisk-naturvitenskaplige universitet (NTNU), Trondheim, Norge

Glöm inte att uppgge författarnamn och källa när du hänvisar till denna artikel.

Författare: Siri Broch Johansen